

УДК 81(477)(092)

**ДЕВ'ЯНОСТОРІЧЧЯ СЛАВНОЇ
УКРАЇНКИ З ЛЕМКІВЩИНИ
ЗУЗАНИ ТОМАШІВНИ ГАНУДЕЛЬ**

9 червня 2019 р. виповнюється 90 років від дня народження відомого українського мовознавця Зузани Томашівни Ганудель (у дівочтві Плішка), сумлінної дослідниці лемківських говірок Східної Словаччини. Цей ювілей відзначитимуть не лише на її батьківщині, зокрема у Пряшеві, а й на материковій Україні, бо студіюючи найбільш західний лемків-

ський діалект, вона зробила неоціненний вклад в українську діалектологію. Її творче життя пов'язане з Україною: навчання на філологічному факультеті Одеського університету, аспірантура в Ужгородському університеті (науковий керівник проф. Йосип Дзензелівський), участь у наукових конференціях, листування з українськими вченими, рецензування наукових праць тощо.

Заслужене визнання З. Ганудель здобула своєю лінгвогеографічною працею — чотиритомним «Лінгвістичним атласом українських говорів Східної Словаччини» (1981 — 2010), який професор М. Роман оцінив так: «...Якби вона (З. Ганудель — Г.А.) не зробила і не написала нічого більше, лише «Атласи», і так заслужила вічну славу і пошану за ту величезну роботу». Крім цього атласу, З. Ганудель брала участь у завершенні лінгвогеографічної праці передчасно

© Г.Л. АРКУШИН, 2019

померлого В. Латти — «Атлас українських говорів Східної Словаччини»; вона також один із співавторів «Загальнокарпатського діалектологічного атласу».

Отже, записування матеріалу з лемківських говірок дало багатющий матеріал для наступних студій ученої. Певне уявлення про різноманіття творчої спадщини З. Ганудель дає ошатне видання вибраних праць ученої «За культурну національну єдність» (Пряшів, 2018). Професор М. Роман написав передмову «Декілька слів про Зузану Ганудель», зазначивши: «Не мені належить оцінювати вклад, який вона (З. Ганудель — Г. А.) внесла в українське мовознавство, зокрема до української діалектології, але треба знати, що саме вона скартографувала говори майже всіх русинсько-українських сіл, які ще в 60 — 80 рр. існували, і де літні люди ще зберігали свої говори. Тим, що вона від них записала, опрацювала і класифікувала, зберегла для наступних поколінь великий скарб. Особисто вважаю, що це величезна робота, яку сьогодні навіть важко оцінити. Гадаю, що лише наступні покоління її оцінять по-справжньому...» (с. 5 — 6).

Уміщені в збірнику праці підсумовують наукові здобутки З. Ганудель в галузі діалектології, свідчать про її тверду позицію в суперечці з русинством, показують успіхи дослідниці упродовж багатьох років, спонукають читача ще раз звернутися до непростого історії цього краю. Важливо, що авторка сама добирала статті у цей підсумковий збірник, умістивши й ті, що були опубліковані в різні роки та часто в малодоступних нині виданнях, — цим і прислужиться зібрання сучасним дослідникам, насамперед в Україні, частина з яких по-новому побачать роль Зузани Ганудель в українському мовознавстві.

Перечитуючи ці публікації, ще раз переконуємося, що, незважаючи на певні життєві труднощі, на зміни в словацькому суспільстві, дослідниця мала свій дороговказ — студії народної мови лемків. І хоч науково-педагогічна праця на філософському факультеті в Пряшеві чи на філологічному факультеті в Банській Бистриці вимагали підготовки спеціальної методичної літератури для студентів (у доробку педагога майже два десятки таких видань), але був знайдений час і для спільних публікацій зі своїм ужгородським науковим керівником Й. Дзендзелівським: це «Словник української мови» Я. Головацького (1982) та «Граматика» А. Коцака (1990), видавничі клопоти щодо яких повністю лягли на плечі словацької україністки.

Звернімо увагу на статті, які відібрала авторка до збірника «За культурну національну єдність». Так, у першому розділі «Первочатки дослідження українських говорів Східної Словаччини і формування літературної мови» уміщені такі праці різних років: «Розвиток чехословацької мовознавчої україністики за 35 років (1948 — 1983)», «До проблем літературної мови русинів-українців Словаччини», «Творчість Федора Лазорика у становленні літературної мови на Пряшівщині», «Роль газети „Слово народа” у формуванні національної свідомості і єдності мови», «Іван Артемович Панькевич (До сторіччя від дня народження)» та ін.

Другий розділ «Якісно новий етап у дослідженні говірок русинів-українців Східної Словаччини» присвячений аналізу наукових здобутків відомих лемкознавців, серед яких, на думку авторки, першість належить Василеві Латті. Стаття «Українські говори Східної Словаччини у лінгвістичних атласах» присвячена глибокому аналізу лемківських говірок, що описані в працях «Українські говори Підкарпатської Русі і суміжних областей» І. Панькевича, «Atlas językowy dawnej Lemkowszczyzny» З. Штібера, «Atlas slovenského jazyka», «Атлас української мови» (2 том), «Общекарпатский диалектологический атлас» та «Общеславянский лингвистический атлас». Багатьох читачів не залишать байдужими такі дослідження: «Експресивна лексика емоційно-оцінного значення в українських говорах Східної Словаччини», «До структурної та семантичної класифікації фразеологізмів села Пихонь», «Генетична класифікація фразеологізмів говірок сіл Пихонь і Видрані», «Спостереження над вигуками і вигуківими словами в українських говорах Східної Словаччини».

Болючій для автора темі — русинству — присвячені статті: «Кодифікований „русинський язык” на лінгвістичних картах атласів українських говорів Східної Словаччини Василя Латти та Зузани Ганудель», «Українські говори Східної Словаччини в лінгвістичних атласах району Карпат та в підручниках „русинського языка”». Після такого аналізу дослідниця робить висновок: «Всі так звані „чісто русинські слова” мають свої ізогlossen у говорах західноукраїнських, північнолемківських, в українській літературній мові і в дальших слов'янських мовах» (400 с.), тобто не виявлено жодних мовних ознак, уластивих лише «новорусинській» мові.

Інші статті стосуються контактів української мови зі словацькою та польською мовами: «Українсько-словацька міжмовна інтерференція», «Відображення словацьких мовних елементів у лексиці українських говорів Східної Словаччини», «Польські запозичення в українських говорах Східної Словаччини». Дослідниця констатує: «Наша мова перетворюється на особливий спотворений діалект, особливо в сільських умовах, де вже наше слово замінила словацька мова не лише в школі, але вже і в духовній сфері» (с. 162).

Третій розділ присвячений аналізу лексики українських говорів Східної Словаччини у контексті слов'янських і неслов'янських мов, де проаналізовані такі шари лексики: назви спорідненості і свояцтва, медична номенклатура, лексика ткацтва, назви хліба, назви галушок. Окремі тематичні групи лексики розглядає авторка у статтях: «Семантична структура *верета* // *верен'а* у слов'янських мовах», «Звичаї та обряди, пов'язані з їжею», «Лексико-семантичні групи прислівників з часовим значенням в українських говорах Східної Словаччини».

Надзвичайну цінність становить четвертий розділ «Теренні магнітофонні записи та їх транскрипція, виконані З. Ганудель», що складається з двох частин — «Говори з наголосом рухомим» (с. 355 — 372) і «Говори з наголосом сталим» (372 — 400). Ці польові записи становлять оригінальний матеріал не лише для студій над лемківським наголосом, а й збага-

чують наші знання новими фактами з фонетики, морфології, словотвору, синтаксису та лексики, оскільки усі ці мовні рівні найкраще аналізувати на основі зв'язного мовлення. І завершуються студії над лемківським діалектом підсумковими словами: «Карпатські говори мають свою історію, етнографію, фольклор і становлять собою єдину з генетичного боку групу говорів української мови» (с. 400).

Як і годиться, у збірнику є перелік публікацій З. Ганудель «З наукової діяльності», серед яких 20 окремих книжкових видань (одноосібних і в співавторстві), 12 підручників для учнів середніх шкіл і студентів, 3 підручники для вчителів середніх шкіл і гімназій та 7 підручників для студентів університетів (повна *Personálna bibliografía* була надрукована в Пряшеві 2009 року).

Попри всі життєві перипетії та негаразди, Зузана Ганудель стверджує, що **українська діалектологія ні разечку їй не зрадила, а тому вона і на дев'ятому десятку літ залишається їй вірною!**

Григорій АРКУШИН
Східноєвропейський національний
університет імені Лесі Українки, м. Луцьк

Статтю отримано 08.04.2019

H.L. Arkushyn

Lesya Ukrainka Eastern European National University, Lutsk

THE 90TH BIRTHDAY OF ZUZANA TOMASHIVNA HANUDEL,
A PROMINENT UKRAINIAN FROM LEMKIVSCYNA